

Seleucia

Sayı XI - 2021

Olba Kazısı Serisi

Seleucia XI

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, belirtilen yazım kurallarına uygunsuz yayınlanmaz, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia yayınına devretmiş sayılır. Seleucia kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı IV - 2014'den itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Fikret Yegül
Murat Özyıldırım (Baş Editör)

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Harun Taşkiran
Prof. Dr. Ceren Ünal
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Merih Ereğ
Doç. Dr. Deniz Kaplan
Doç. Dr. Fikret Özbay
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Doç. Dr. Figen Çevirici Coşkun
Doç. Dr. Muammer Ulutürk
Dr. Öğr. Üyesi Safiye Aydın
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat Özgen
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Yeğin
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia
Olba Kazısı Serisi
Sayı: 11

ISSN: 2148-4120

Kapak Tasarımı

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Öğr. Gör. Dr. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33343,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E-posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Yayın Adı: Seleucia (Dergi)

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın

Yayın Şekli: Yıllık - Türkçe

Yayın Sahibi: Bilgin Kültür Sanat Org. Yay. Bas.

Dağ. Paz. Gıd. İnş. San ve Tic. Ltd. Şti. adına
Engin Devrez

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Engin Devrez

Yayın İdare Adresi: Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.

Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara

Tel: 0312 419 85 67

Sertifika no: 20193

www.bilginkultursanat.com

e-mail: bilginkultursanat@gmail.com

Baskı

Parkur Form Ofset Matbaacılık
Merkez San. Sit. 1341. Cad. No: 45
İvedik OSB, Yenimahalle - Ankara
Sertifika No: 42235

Dağıtım

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.
Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara
Tel: 0312 419 85 67

Seleucia | Sayı 11 | Mayıs 2021

Building-in Time: The Complicated
Lives of Roman Civic Structures in
Asia Minor

*Zaman İçinde İnşaat: Küçük Asya'daki
Roma Kentsel Yapılarının Karmaşık
Yaşamları*

Diane Favro

11

Kazı Verileri Işığında Olba'nın Erken
Yerleşim Tarihi

*The Early Settlement at Olba in Light of
Evidence from Olba Excavations*

Emel Erten

33

Victoria & Albert Museum'dan Sardes'e
Uzanan Bir Yanlış Anlama

*A Misunderstanding from the Victoria &
Albert Museum to Sardis*

Fikret K. Yegül

49

Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik
Yerleşmesinin Kalkolitik Dönem

Hane Organizasyonu: Bileşik Bir Yapı
Kompleksi Örneği

*Chalcolithic Household Organization of
Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik
Settlement: An Example of a Compound
Building Complex*

Erkan Gürçal - Burçin Erdoğan

67

Boncuklu Höyükte Deneysel Kerpiç Ev
Yapımı ve Taban Sıvası Uygulamaları
Üzerine Bazı Gözlemler

*Some Observations on Building an
Experimental Mud-Brick House and
Plaster Floor Implementation at Boncuklu
Höyük*

Gökhan Mustafaoğlu

89

Ankara'dan Isis ve Harpokrates Betimli

Sihirli Yüzük Taşları ve Amuletler
*Magical Gems and Amulets with Isis and
Harpokrates from Ankara*

Melih Aslan - Yavuz YeğİN

113

Olba Kazıları Late Roman 1
Amphoraları ve Arkeometri Sonuçlarının
Değerlendirilmesi

*Evaluation and Archaeometric Results
of Late Roman Amphorae 1 from Olba
Excavations*

Safiye Aydın - Erkan Alkaç -

Murat Eroğlu - Yusuf K. Kadioğlu

137

Olba'da Hıristiyanlığın İlk İbadethanesi:
"Mağara - Kilise"

*The First Sanctuary of Christianity in
Olba: Cave-Church*

Murat Özyıldırım - Yavuz YeğİN

175

Olba Su Kemerı
Cavidan Yegül Erten
Kağıt Üzerine Çini Mürekkebi Eskiz

IN MEMORIAM
CAVIDAN YEGÜL ERTEN
(1933-2020)

PRAEFATIO

Dünyanın Covid-19 salgını ile mücadele ettiği zamanlar yaşamaktayız. Bu koşullar altında, her ne kadar kaybettiklerimizin acısı ve kısıtlanan hayatlarımız bizleri olumsuz yönde etkilese de, bilimsel çalışmalarımızı sürdürüyoruz. Değerli meslektaşlarımızın katkılarıyla Seleucia'nın XI. sayısını sizlere yine zengin bir içerikle sunuyoruz.

Bu sayıda, her zaman olduğu gibi, Olba ile ilgili çalışmalara yer verdik. Kentin en erken arkeolojik verilerinin değerlendirildiği makalenin sadece Olba için değil, bölge arkeolojisi bakımından yankı uyandıracağını düşünmekteyiz. Olba Geç Roma seramik amphora örneklerinin incelendiği çalışma da özgün içeriğiyle ilgi çekici olacaktır. Olba'da yıllar önce saptanan Mağara Kilise ile ilgili değerlendirme, bölgenin Erken Hıristiyanlık Dönemi arkeolojisi bakımından aydınlatıcı niteliktedir.

Elbette ki, Seleucia'nın XI. sayısı sadece Olba çalışmaları ile kısıtlı kalmamakta; arkeoloji dünyası için ilgi çekici ve önemli başka makaleler de yer almaktadır. Bunlardan ikisi, prehistorya çalışmalarından oluşmakta; bir diğeri ise yüzük taşlarını ve amuletleri konu almaktadır. Küçük Asya'daki Roma mimarisinin ilgi çekici bir yönünü tanıtan bir başka makale, zaman içinde kentlerdeki anıtsal binaların sürdürdükleri hayatın detaylarını bize yansıtmaktadır.

Anadolu'daki eski çağ yerleşim merkezlerinin sundukları tarihsel ve doğal dokunun 19. yüzyılda Batılı gezginlerin ve ressamların ilgisini çekmekte olduğunun güzel bir örneği, Sardes Artemis Tapınağı'na ait resimlerdir. Bunların Londra'daki Victoria and Albert Museum'da bulunan iki örneğini ayrıntılı olarak inceleyen ve müze-arkeoloji disiplinlerinin ilişkilerini sorgulayan makalenin ilginizi çekeceğinden kuşkuğumuz yoktur.

Bu sayıda sizlere duyurmak istediğimiz bir haber, Olba Kazıları Başkanlığı'nın Ardahan Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Yavuz Yeğîn'e devredilmiş olmasıdır. Olba'daki arkeolojik araştırma ve kazılarda 2001 yılından beri başkanlık görevini üstlenen Prof. Dr. Emel Erten'den sonra, Dr. Yavuz Yeğîn'in de başarılı olacağına inancımız tamdır. Uzun zamandır Olba ailesinin bir bireyi olan Dr. Yavuz Yeğîn'e en iyi dileklerimiz sunuyoruz.

Covid-19 salgınının bizlerden aldığı nice can içinde çok değerli bir yakınımızın da bulunmasından dolayı kederliyiz. Kazımızın ambleminin yaratıcısı, resimleriyle çok sayıda arkeolojik kitaba değer katan, nice arkeoloji tezinin çizimlerini yapan, tablolarında ören yerlerine yer veren Ressam Cavidan Yegül Erten'i 2020 yılında yitirdik. Onun aziz hatırası önünde saygıyla eğiliyoruz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Öğr. Gör. Dr. Murat Özyıldırım

PREFACE

Despite struggling with Covid-19 that continues to threaten the world and the limitations imposed by the pandemic, we managed to continue our scientific research and are pleased to present the new issue of Seleucia with contributions of our colleagues,

This volume contains a couple of articles on Olba such as the one on the earliest archaeological evidence from the site that will be interesting not only for the settlement history of the site but for the whole region. Another study on the Late Roman amphorae from Olba will attract attention of scholars working on pottery. The evaluation of the cave church which was discovered in Olba many years ago will be of particular importance for the history of early Christianity in the region.

“Seleucia” is not limited to the articles on Olba: Studies on different fields of archaeology and various regions are part of the eleventh issue; such as two articles on prehistory, one article on ring stones and amulets and another on Roman architecture in Anatolia with a very interesting approach to the changes during the lives of the civic buildings.

The interest of early travelers and artists in the historical and natural texture of ancient sites and monuments has always been an intriguing subject for Anatolian archaeology. The careful study of two watercolors of the Temple of Artemis at Sardis in the Victoria and Albert Museum in London asks timely questions to museum-archaeology relationships. We believe it will be of major interest to our readers.

An event we would like to announce is the transfer of the direction of Olba excavations from the former director Prof. Dr. Emel Erten to Dr. Yavuz Yeğın of Ardahan University. We wish success to Dr. Yavuz Yeğın who has been a member of Olba family for a long time.

Cavidan Yegül Erten, who contributed to many archaeological books and dissertations with her drawings and paintings as well as being the creator of the logo of the Olba excavations, an artist with an interest in archaeological sites that was reflected in her paintings, passed away during the pandemic of 2020. We will always remember her with love and respect.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Öğr. Gör. Dr. Murat Özyıldırım

Olba Kazısı Serisi

Seleucia

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayınlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto baş harfleri büyük harf, metin ve kaynakça 10 punto, dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Sayfa sayısı, kaynakça dâhil en çok on sayfa olmalıdır. Müze, kazı, yüzey araştırması malzemelerinin yayın izinleri, makale ile birlikte yollanmalıdır. Kitap tanıtımları, üç sayfayı geçmemelidir. Çalışmada ara başlık varsa bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında, 9 punto, iki yüz sözcüğü geçmemelidir. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir. Doktora ve yüksek lisans tezlerinden oluşturulan makaleler, yayına kabul edilmemektedir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır. Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Levha sayısı her makalede 10 adet ile kısıtlıdır.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

Olba Excavations Series

Seleucia

Scope

Seleucia is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. Seleucia features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. The number of pages of each article should not be longer than ten pages, including the bibliography. If the study is on some material/materials from a museum or an excavation, the permission for publication should be submitted together with the article. The book reviews should not be longer than three pages. If there are sub-titles, the headings should be written bold with small letters. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the heading of the article, should be size of 9 points and minimum count of words should be 200. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”. The articles produced out of master’s theses or doctoral dissertations will not be accepted for publication.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows: Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given. The number of figures for each article is limited to 10.

Olba'da Hıristiyanlığın İlk İbadethanesi: "Mağara – Kilise"

Murat Özyıldırım* – Yavuz YeğİN**

**In memoriam Cavıdan Yegül Erten*

Öz

Mersin'in Silifke ilçesi Örenköy sınırları içinde yer alan Olba kenti, Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde Roma İmparatorluğu'nun Isauria Eyaleti'ndeki piskoposluk merkezlerinden biridir. Aynı dönemde bölgede Hıristiyanlık oldukça güçlüdür. Ancak Olba'yı Hıristiyanlıktaki gücü bakımından bölgedeki kentlerin önüne geçiren yapı, kentte bulunan manastır ve mağara – kilisedir. Olba'da Su Kemer'i'nin yaklaşık 3 km güneyinde Şeytanderesi Vadisi içinde yer alan mağara – kilise, kentin Erken Hıristiyanlık Dönemi bakımından oldukça önemlidir. Mağara – kilise, Olba'nın ilk kilisesi olarak araştırmalarımız sonucunda tespit edilmekte ve MS IV. yüzyıla tarihlenmektedir. Mağara – kilisenin doğusunda yer alan kilise için de tarih önerimiz, MS V. – VI. yüzyıl aralığıdır.

Anahtar Kelimeler: Cilicia, Olba, Erken Hıristiyanlık, Mağara Kilise. Kilise Mimarisi.

* Öğr. Gör. Dr. Murat Özyıldırım, Mersin Ü., Fen - Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü – 33342 Mersin. E - posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr
orcid no: 0000 – 0003 – 2885 – 6700

** Dr. Öğr. Üyesi Yavuz YeğİN, Ardahan Ü., İnsani Bilimler Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ardahan. E - posta: yavuz.yegin002@gmail.com
orcid no: 0000 - 0001 - 7901 - 6352

Sayın Prof. Dr. A. Emel Erten, 2021 senesinde Olba Kazılarını, TC Kültür ve Turizm Bakanlığımızın uygun bulmasıyla Ardahan Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Dr. Öğr. Üyesi Yavuz YeğİN'e devretmektedir. Makalenin yazarları olarak, sevgili hocamız Prof. Dr. A. Emel Erten'e 2001 senesinden itibaren başkanlığı dönemindeki bütün emekleri nedeniyle teşekkür eder, Olba'da inşallah birlikte çalışmaya devam edeceğimizi vurgulayarak saygılarımızı sunarız.

The First Sanctuary of Christianity in Olba: Cave-Church

Abstract

Olba which is located within the borders of Örenköy, Silifke in Mersin, is one of the bishopric centers of in Isauria in the Early Christian Period. During that time Christianity was very robust in the region. However, the structures that were the reason of priority of Olba among other sites in the region are the monastery and cave church. The cave-church located in the Şeytanderesi Valley, about 3 km south of the aquaeduct in Olba is substantial for the Early Christianity at the site. The cave - church is regarded as the first church of Olba and it is dated to the IVth century AD. The church located on the eastern side of the cave-church can be dated to the period of time in between the 5th and 6th century AD.

Keywords: Cilicia, Olba, Early Christianity, Cave-Church, Church Architecture.

Mersin'in Silifke ilçesine bağlı Örenköy sınırları içinde yer alan Olba'da 2001 senesinden itibaren Prof. Dr. A Emel Erten başkanlığında Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile arkeolojik yüzey araştırmaları, 2010 senesine kadar devam etmiştir. 2010 senesinde Bakanlar Kurulu kararı ile Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. A. Emel Erten başkanlığında bir ekip, arkeolojik kazılara başlamıştır. Olba, Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde Isauria Eyaleti sınırları içinde yer alan bir piskoposluk merkezidir. Aynı dönemde Cilicia ve Isauria bölgelerinde Hıristiyanlık oldukça güçlüdür.

Olba'yı Erken Hıristiyanlık Dönemi'ndeki gücü bakımından Isauria'daki kentlerin önüne geçiren yapılar, kentte bulunan manastır ve mağara – kilisedir. Olba'da Su Kemerinin yaklaşık 3 km güneyinde Şeytanderesi Vadisi içinde yer alan mağara – kilise, kentten Erken Hıristiyanlık Dönemi bakımından oldukça önemlidir. Mağara – kilise, Olba'nın ilk kilisesi olarak araştırmalarımız sonucunda tespit edilmiştir. Çalışmamız, Mağara - kiliseyi gerçekleştirilmesi planlanan kazı¹ öncesinde olabildiğince ayrıntılı

1 TC Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile on iki aylık arkeoloji kazı statüsüne 2021 senesinde kavuşan Olba'da, Mağara - Kilise'de kazı yapılması, 2021 senesi çalışma programına alınmıştır. Makalemiz için Mayıs 2021'de mağara – kiliseye giderek fotoğrafları çeken Atilla Ünver'e ve fotoğraf düzenlemelerini yapan Oğuzhan Erdoğan'a teşekkür ederiz.

olarak incelemekte, bölgesel bazı örneklerle karşılaştırmakta ve sonuçları sunmaktadır.

Mağaralar, en yalın ifadeyle ilk insanların sığınakları olarak tarihin en erken dönemlerinden beri bilinmektedir. Mağaralar, doğal korunaklı yaşam alanlarıdır ve insanlar, barınma amaçlı olarak buralarda yerleşir. Aynı zamanda hayvan barınağı olarak işlev gören mağaralar, çeşitli inançlar tarafından farklı coğrafyalarda tapınım alanları olarak da kullanılır.

Hıristiyanlıkta mağara - kilise kullanımının MS 1. yüzyıldan beri birçok farklı dönemde örnekleri bulunmaktadır. Bilindiği gibi dinin ilk yayılma döneminde Hıristiyanlık, kendini Museviliğin bir yenilenmesi olarak gördüğünden Musevi ibadethaneleri olan sinagog ve havralar, Hıristiyanlar tarafından da aynı amaçla kullanılmaktadır. Ancak Hıristiyanlıkta Musevi inancına muhalif söylem kuvvetlendikçe Yahudilerin tepkilerinden çekinen ilk Hıristiyanlar, Antiochia ad Orontem'de (Antakya) olduğu gibi mağaraları, gizli toplanma yeri ve ibadethane olarak kullanmaya başlar. Bugün Antakya'da ziyaret edilebilen Aziz Petrus Mağara - Kilisesi, Hıristiyanların kullandığı bilinen en erken mağara - kilise özelliğini korumaktadır.

Öte yandan bir aziz veya azizenin yaşamını geçirdiği mağaranın, söz konusu kişinin vefatından sonra kiliseye çevrilmesinin görüldüğü mağaralar da bilinmektedir. Cilicia'da en iyi bilinen örnek, Silifke'de Azize Thecla Kutsal Alanı'ndaki mağara - kilisedir². Hıristiyan inancına göre Azize Thecla, MS I. yüzyılda burada yaşamış, 4. yüzyıldan itibaren mağara, mimari düzenlemeler yapılarak bir kiliseye çevrilmiş, etrafına başka dini yapılar eklenerek kutsal alana dönüştürülmüştür. Başka bir örnek; Suriye'de Şam yakınlarındaki Maalula yerleşiminde bulunmaktadır. Burada yer alan mağara - kilisede de -Silifke'de olduğu gibi- Azize Thecla'nın yaşadığına inanılmaktadır. Maalula'daki küçük mağara da Silifke'dekine benzer şekilde bir kiliseye çevrilmiş, etrafına manastır ve kiliseler yapılmıştır³.

Bilindiği gibi Cappadocia'da⁴ da mağara - kiliseler bulunmaktadır. Bunlar, doğrudan kilise olarak kullanılmak üzere inşa edildiklerinden yukarıdaki örneklerden farklılık göstermektedir. Söz konusu mekânların kullanımları için tarih olarak 7. yüzyıl sonrası verilebilir. Cappadocia'daki

2 Azize Thecla hakkında bkz.; Ayteş Canevello 2004, 251 – 271; Ayteş Canevello 2015, 175 - 196; Özyıldırım 2020.

3 Özyıldırım 2020, 134.

4 Cappaocia'nın Erken Hıristiyanlık Dönemi yapıları ve kiliseleri hakkında bkz. Restle 1979.

mağara - kiliseler, ana kayanın işlenmeye elverişli durumu nedeniyle yaşam alanı olarak oluşturulan sayısız mağarayla uyumlu olarak yapılmış dinî mekânlardır.

Mağaraların Hıristiyan cemaatin toplanma yeri olarak asıl kullanımı, 303 - 313 yılları arasında “Büyük Takibat Dönemi” olarak bilinen zaman diliminde görülmektedir. Belirtilen yıllar, Hıristiyanlığın bir din olarak bütünüyle ortadan kaldırılmasına yönelik, Roma İmparatorluğu tarafından gerçekleştirilen en büyük karşı harekete sahne olmaktadır⁵. Bu dönemde Roma, kendi varlığının temelini oluşturan paganizme karşı tehdit olarak gördüğü Hıristiyanlığı, tüm imparatorlukta yasaklar. Aslında imparatorluk, imparator kültürünü reddetmesi bakımından da Hıristiyanlığı siyasî tehdit olarak görmektedir. Yayınlanan imparatorluk emirnameleri (*edictum*) ile kiliseler yıkılır, askeriyede, devlet memuriyetinde Hıristiyanlık yasaklanır. Yasağa uymayanlar, ölümle cezalandırılır. Söz konusu zaman diliminde Hıristiyan din adamları öldürülürken Hıristiyanlığa ait din kitapları da büyük ölçüde yok edilir.

Roma İmparatorluğu'nun acımasız kıyımıyla karşı karşıya kalan çeşitli bölgelerdeki Hıristiyanlar, buldukları yerlerde güvenle biraraya gelebilmek için gizli toplanma yerleri oluşturmaya çalışırlar. Mağaralar, az sayıdaki cemaat mensubunun buluşma yeri olarak son derece uygun özelliklere sahiptir. Bunlar, genellikle kent merkezlerinden uzakta, dikkat çekici olmayan, tek girişli mekânlar olarak seçilirler, saklanmaya ve savunmaya elverişli olmalarına dikkat edilir. Mağaralar, Roma yok ediciliğinden koruma sağladıkları gibi pagan halkın Hıristiyanlara karşı olası tepkisinden de cemaati uzak tutmaktadır.

Bilindiği gibi Hıristiyanlıkta kiliseler, doğu - batı doğrultusunda yapılmaktadır. Ancak mağara - kiliseler, doğal oluşumlar olduklarından başlangıçta böyle bir özellik aranmaz ve uygun iç mimari düzenleme yapılmaz. Mağaranın korunaklı olması, içerdekilerin dışardan görünmemesi, seslerin dışarıdan duyulmaması aranan temel ortak özellikler olarak sayılabilir.

Büyük Takibat Dönemi'nde mağara - kilise kullanımının gizlenmek isteyen cemaatler tarafından birçok yerde tercih edildiği anlaşılmaktadır. Büyük Takibat Dönemi, 313 senesinde İmparator Constantinus tarafından Hıristiyanlığın tehdit olarak görülmesinin son bulması ve pagan inançlarla birlikte resmî olarak kabul edilmesiyle biter. Yaklaşık on yıl süren söz konusu dönem, imparatorluk genelinde binlerce Hıristiyan'ın acımasızca

5 Büyük Takibat konusunda ayrıntılı bir çalışma için bkz.; Ertekin 2011, 81 – 109.

öldürülmesiyle sonuçlanır ve Alexandria maior (İskenderiye) Kilisesi tarafından "Azizler Dönemi" olarak tanımlanmaktadır.

Roma İmparatorluğu'nun 4. yüzyıl başlarında Hıristiyanları yok etme siyasetine karşı sığınak olan mağara - kiliselerin kullanıldığı dönem, çekilen acılar nedeniyle Hıristiyanlar tarafından unutulmaz. Mağaralar, belirtilen dönemde, inananların çektiği büyük sıkıntıların hatırasına duyulan hürmete binaen aşağıda sıralayacağımız şekilde korunur: Bazı mağara - kiliselere 5. - 6. yüzyılda bitişik başka bir kilise yapılarak ilk kilisenin kullanımı, daha geniş alana yayılır. Bunun makul sebebi, çekilen zorlukların unutulmaması olduğu gibi söz konusu yerlerin o günleri yaşayanların hatırasına yeni bir kiliseyle bütünleştirilip genişletilerek muhafaza edilmesi ve kutsallığın yeni bir ibadethane ile güçlendirilmesidir. Olba'daki mağara - kilise ve mağaranın doğusuna yapılan kilise, tarafımızdan bu tanımlama içinde değerlendirilmektedir.

Bazı mağara - kiliselerin daha sonra etraflarına manastır yapıldığı ve işlevlerini böylelikle sürdürdükleri de bilinmektedir. Bugün Trabzon, Maçka yakınlarındaki Sumela Manastırı'nın merkezinde yer alan mağara - kilise, bunun iyi bir örneğidir. Bu tür kullanımlarda mağaranın ilk ibadethane yeri olduğu fakat sonraki yüzyıllarda buraya dinî ek yapılar inşa edildiği anlaşılmaktadır. Mersin - Mut yakınlarındaki Alahan Manastırı'nda da benzer bir kullanım durumu söz konusudur. Burada yapılar bütünüünün batısında bir mağara - kilise bulunmaktadır. Manastırın mağarayı kapsayacak şekilde yapılarak mağara çevresinin tümüyle kutsallaştırılması fikrinin uygulandığı anlaşılmaktadır⁶.

Bazı durumlarda mağaraların etraflarına düzenleme veya herhangi bir ek bina yapılmadan bırakıldıkları görülmektedir. Dağlık Cilicia'da -birkaçı Olba yakınlarında bulunan- bazı mağara - kiliselerin etraflarına mimarî yapı eklenmeyen bağımsız küçük kiliseler olarak bırakıldıkları görülmektedir.

Son olarak Cilicia'daki bazı kiliselerin içinde de örnekleri bulunan ve kilise binasının deposu olarak kullanılan mağaralarla mağara - kiliselerin karıştırılmaması gereğini vurgulamak isteriz. Kiliselere ek olarak yapılan bu tür mağaraların mahzen işlevi gördüğü, bazen dinî eşyaların konulması ve korunması amacıyla oluşturulduğu bilinmektedir. Bunların bir kısmı ana kayanın şekillendirilmesi ile mimariye eklenmekte, basit kullanım amacı nedeniyle düzgün bir biçim oluşturulmasına gerek duyulmadan bırakılmaktadır. Oysa yukarıda belirtmeye çalıştığımız mağaralar, ibadethane özelliği taşımaktadır.

6 Barker 1985, 76; Hill 1996, 72.

Dağlık Cilicia yerleşimlerinden biri olan Olba, bölgenin en önemli kentlerindedir ve bugün Silifke'nin Örenköy sınırları içinde yer almaktadır. Olba, 381 senesinden itibaren bir piskoposluk merkezidir ve çeşitli konsillere katılımcı olarak piskoposlarını gönderir.

İmparator Zeno'nun (425 – 491) tahttan indirildikten sonra kendi memleketi olan Isauria topraklarına gelerek Sbide ve Olba'da yaklaşık iki sene kadar kaldığını daha sonra tekrar Constantinopolis'te tahta çıktığı bilinmektedir⁷. Dindar İmparator Zeno'nun tahta tekrar çıktıktan sonra Isauria'ya kiliselerin yapılması için maddi yardımda bulunduğu çeşitli kaynaklarda yer almaktadır⁸.

Olba'nın Hıristiyanlık döneminde güçlü bir yerleşim olduğunun en önemli iki kanıtı bulunmaktadır; mağara - kilise ve manastır. Olba Manastırı, Cilicia Bölgesi'nde arkeolojik kazısı yapılan tek manastır olması bakımından önemli sonuçlar vermektedir⁹. Yapılan kazılar, Olba Manastırı'nın mimarisi hakkında yepyeni veriler sunduğu gibi Olba'da yerleşimin son evresi üzerine de yeni bilgilere ulaşılmasını sağlamaktadır¹⁰.

Olba'da mağara - kilise, Olba Su Kemer'i'nin girişinde bulunduğu Şeytanderesi Vadisi'nden yaklaşık 3 km güneyde yer alır¹¹. Mağara - kilisenin içi, bugün karşıdan bakıldığında duvar olmadığından açık olarak görülmektedir (**Lev. 1**). Ancak burada, içerdekilere doğal korunak sağlayan mağaranın anakayadan duvarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Kuzeyden güneye doğru uzanan mağara, yaklaşık 20 m uzunluğa ve 14 m genişliğe sahiptir. İçeriye, dışarıdan görülmeyen, Olba'da sıklıkla karşılaşılan anakayadan oluşturulan basamaklarla çıkılan, mağaranın doğu cephesinden bir girişle ulaşılmaktadır. Girişin üzerinde kazıma yöntemiyle yapılan bir çatallı haç betimi bulunur. Çatallı haç, mekânın gizli tapınım

7 İmparator Zeno'nun hayatı konusunda bkz.; Özyıldırım – Ayteş Canevello 2009, 120.

8 İmparator Zeno'nun Cilicia'daki inşa faaliyetleri için bkz.; Özyıldırım - Yeğin 2019, 264 - 279.

9 Olba'nın Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne dair yapılan kazıların sonuçlarını içeren yayınlar ve Hıristiyanlık yapılarını konu alan yüksek lisans ve doktora tezleri bulunmaktadır. Olba Manastırı Kazıları hakkında bkz.; Özyıldırım – Yeğin 2019 (a), 11 - 28; Özyıldırım – Yeğin 2019 (b), 153 – 165; Yeğin – Özyıldırım 2020, 77 - 95.

10 Olba'da yerleşimin son bulmasına dair bilgiler için bkz.; Erten 2014.

11 Prof. Dr. A. Emel Erten başkanlığında gerçekleştirilen Olba Yüzey Araştırmaları sırasında 2005 senesinde, Prof. Dr. Gülgün Köroğlu ve Öğr. Gör. Dr. Murat Özyıldırım tarafından yapı üzerinde ilk incelemeler gerçekleştirilmiş, ön değerlendirmeler yayınlanmıştır. Erten – Özyıldırım (a) 2006, 25; Erten – Özyıldırım 2006 (b), 39 – 50; Erten – Özyıldırım 2010, 34 – 35; Erten – Özyıldırım – Akçay 2010, 278 – 279.

yeri olması nedeniyle sonradan eklenmiş olmalıdır¹². Mağara – kilisenin giriş bölümüyle mağaranın taban seviyesi arasındaki fark, yaklaşık 3 m olduğundan, kullanıldığı dönemde iç tarafta ahşap bir merdiven bulunduğu anlaşılmaktadır (**Lev. 2**).

Mağara - kilisenin içinde anakayadan oluşturulan, ikisi yan yana üç küçük apsis ile iki niş bulunmaktadır. Apsislerin üst bölümleri, yarım daire kademeli kemer şeklinde düzenlenmiştir. Yan yana olan apsislerden, kuzeydoğudaki apsisin üzerinde yer alan dikdörtgen şeklindeki bir dizi delik, burada ahşap, taş veya metal kaplama bir levhanın bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir (**Lev. 3**). Apsislerin yönleri, batı ve kuzeybatıya dönüktür (**Lev. 4**). Definecilerin, mağara – kilisenin tabanına büyük zarar verdikleri görülmektedir. Mağara – kilisenin taban döşemesinin görülebilen kısımları, anakayanın düzleştirilmesi ve bazı örnekleri sağlam durumda tespit edilebilen düzgün dikdörtgen kesme taşlarla oluşturulmaktadır.

Mağara – kilisenin doğusunda, batı bölümünde birleşen ve 5. - 6. yüzyıla tariheddiğimiz doğu - batı doğrultulu bir kilise bulunmaktadır. Söz konusu kilise, mağara - kilisenin kullanım önemini anlamak bakımından dikkat çekicidir. Kilisenin Şeytanderesi Vadisi'ne bakan doğu teras duvarı, buradan akan dere nedeniyle tahrip olmuş durumdadır. Bazilikal planlı olduğu anlaşılan kilisenin apsi, pastophoria ve yapının güney duvarı, kaçak kazılarla ortaya çıkmış durumdadır. Duvarlar, bir kısmı defineciler tarafından ortaya çıkarılan bölümlerden görülebildiği kadarıyla küçük blok ve paket taşlardan oluşmaktadır. Kilisenin görülen küçük bir bölümü, düzgün kesme taşlarla oluşturulan taban döşemesine sahiptir.

Mağara - kilise ve önünde yer alan kilise, maalesef definecilerin uzun yıllardır tahribatıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Mağaranın içi, 2001 senesinde başlayan yüzey araştırması çalışmalarımızdan önce, metrelerce kazılarak tahrip edilmiştir. Defineciler, zamanla dışarıdaki kiliseye de yönelmiş ve burada da bazı bölümler maalesef tahrip olmuştur. Mağaranın ana yola ve yerleşime olan uzaklığı, yapıyı korumayı son derece güçleştirmektedir.

Olba'da mağara - kilisenin bulunduğu yerde bir yerleşim bulunmadığını belirtmiştik, vadinin içlerindeki bu yerde ayrı bir kilisenin yapılmasının temel nedeni, mağarayı kullananların anısını canlı tutmak ve buranın

12 Söz konusu haç, Mersin Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi, Prof. Dr. Murat Durukan'ın danışmanlığında, arkeolog Mert Uğur tarafından "Olba Kentindeki Haç Betimleri ve Haçların Kullanımı" başlığı altında hazırlanan yüksek lisans tezi kapsamında çalışılmaktadır.

kutsallığını muhafaza etmektir. Olba'nın kent merkezinde, ovada ve akropoliste kiliseler bulunmakta, dolayısıyla cemaat mensuplarının ibadet için bu mesafeyi kat etmesine gerek yoktur. Ayrıca Olba Manastırı, kent Hıristiyan kimliğini, bölgede az sayıdaki örnekler arasında olması bakımından en güçlü şekilde ortaya koymaktadır ve kent merkezine gayet yakındır. Dolayısıyla mağara - kilisenin bulunduğu yere bir kilise inşasına lüzum duyulacak, buranın kutsallığının hatırlanması dışında bir gereklilik bulunmamaktadır.

Önerimiz; Olba'daki mağara - kilisenin Hıristiyan cemaat tarafından kullanımını MS 4. yüzyılın hemen başına, birleştiği kiliseyi ise 5. - 6. yüzyıla tarihlemektir. Yapılması planlanan arkeolojik kazılar, mağara - kiliseye ait bilgileri mutlaka arttıracaktır.

Levha 1:

Levha 2:

Levha 3:

Levha 4:

Kaynakça

Ayteş Canevello 2015

Ayteş Canevello, S., "Şifaverici Azize Thecla; Mucizeleri ve Olbalı Çocuk", Homer Kitabevi, Seleucia S. V, İstanbul 2015.

Ayteş Canevello 2004

Ayteş Canevello, S., "Iconiumlu Azize Thecla Yaşamı ve Mucizeleri", Olba S. X, Mersin 2004.

Barker 1985

Barker, G., The Buildings at Alahan (The Cave Complex), in: Alahan: An Early Christian Monastery in Southern Turkey (Edt. M. Gough), Pontifical Institute of Medieval Studies, 1985.

Durukan 2019

Durukan, M., *Olba Hanedanlık ve Sonrası*, Mersin 2019.

Erten Özyıldırım (a) 2006

Erten, E., Özyıldırım, M. (a), Olba Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2005, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Dergisi S. 21 (Edt. M. Doğan Alparslan), İstanbul Ocak 2006.

Erten Özyıldırım (b) 2006

Erten, E., Özyıldırım, M. (b), Olba Yüzey Araştırması 2005, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 2006.

Erten Özyıldırım 2010

Erten, E., Özyıldırım, M., Olba Araştırması 2009, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Dergisi S. 21 (Edt. M. Doğan Alparslan), İstanbul Mayıs 2010.

Erten Özyıldırım Akçay 2010

Erten, E., Özyıldırım, M., Akçay, T., "Mersin Silifke Olba 2009 Araştırmaları", TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma Sonuçları Toplantısı Ankara 2010.

Erten 2014

Erten, E., "Arkeolojik Veriler ve Tarihsel Olaylar Işığında Olba'da Yerleşimin Son Bulması", Seleucia (Edt. E Erten – M. Özyıldırım vd), İstanbul 2014.

Ertekin 2009

Ertekin, E., "Büyük Takibat", Seleucia (Edt. E. Erten – M. Özyıldırım vd), Tan Kitabevi, Ankara 2009.

Hill 1996

Hill, S., *The Early Byzantine Churches of Cilicia and Isauria*, USA, 1996.

Özyıldırım – Ayteş Canevello 2009

Özyıldırım, M. – Ayteş Canevello, S., "Constantinopolis Tahtında Isaurialı Bir İmparator: Zeno", Lucerna Klasik Filoloji Araştırmaları Dergisi, Ankara 2009.

Özyıldırım 2020

Özyıldırım, M., *Azize Thecla ve Kutsal Alanı*, (Dan. Prof. Dr. A. Emel Erten, yayınlanmamış doktora tezi), UNEM (Universidad Empresarial), San Jose 2020.

Özyıldırım Yeğin (a) 2019

Özyıldırım, M. – Yeğin, Y. (2019 a), “Olba Manastırı 2018 Yılı Kazı Çalışmaları ve Sonuçları”, Seleucia Dergisi (Edt. E Erten – M. Özyıldırım vd), Bilgin Yay., Ankara 2019.

Özyıldırım Yeğin (b) 2019

Özyıldırım, M., - Yeğin, Y. (2019 b), “The North Church in the Olba Monastery”, Studies in honour of Eugenia Equini Schneider (Edt. A. Polosa - A. Kızıllarslanoglu vd), Ege Yay., Istanbul 2019.

Özyıldırım - Yeğin 2019

Özyıldırım, M., - Yeğin, Y., “İmparator Zeno Dönemi'nde Cilicia ve Isauria'da Kilise İnşa Faaliyetleri”, MSGSU Sosyal Bilimler Dergisi, Istanbul 2019.

Restle 1979

Restle, M., *Studien zur frühbyzantinsichen Architektur Kappadokiens*, Wien 1979.

Yeğin - Özyıldırım 2020

Yeğin, Y. – Özyıldırım, M., “Christliche Identität in Olba am Beispiel des Klosters von Olba”, Identity And Cultural Exchange in Ancient Cilicia New Results and Future Perspectives (Edt. A Cortose), Wiesbaden 2020.

Building-in Time: The Complicated Lives of Roman Civic Structures in Asia Minor

Zaman İçinde İnşaat: Küçük Asya'daki Roma Kentsel Yapılarının Karmaşık Yaşamları

Diane Favro
11

Kazı Verileri Işığında Olba'nın Erken Yerleşim Tarihi

The Early Settlement at Olba in Light of Evidence from Olba Excavations

Emel Erten
33

Victoria & Albert Museum'dan Sardes'e Uzanan Bir Yanlış Anlama

A Misunderstanding from the Victoria & Albert Museum to Sardis

Fikret K. Yegül
49

Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesinin Kalkolitik Dönem Hane Organizasyonu: Bileşik Bir Yapı Kompleksi Örneği

Chalcolithic Household Organization of Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Settlement: An Example of a Compound Building Complex

Erkan Gürçal - Burçin Erdoğan
67

Boncuklu Höyükte Deneysel Kerpiç Ev Yapımı ve Taban Sıvası Uygulamaları Üzerine Bazı Gözlemler

Some Observations on Building an Experimental Mud-Brick House and Plaster Floor Implementation at Boncuklu Höyük

Gökhan Mustafaoğlu
89

Ankara'dan Isis ve Harpokrates Betimli Sihirli Yüzük Taşları ve Amuletler

Magical Gems and Amulets with Isis and Harpokrates from Ankara

Melih Aslan - Yavuz Yeğin
113

Olba Kazıları Late Roman 1

Amphoraları ve Arkeometri Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Evaluation and Archaeometric Results of Late Roman Amphorae 1 from Olba Excavations

Safiye Aydın - Erkan Alkaç - Murat Eroğlu - Yusuf K. Kadioğlu
137

Olba'da Hıristiyanlığın İlk İbadethanesi: "Mağara - Kilise"

The First Sanctuary of Christianity in Olba: Cave-Church

Murat Özyıldırım - Yavuz Yeğin
175

ISSN 2148-4120

ISBN 978-605-9636-41-2

9 786059 636414

